

Pärandkultuurist pärimuskultuurini

Jaan Tamm

*Eesti Muinasuskaitse Selts
ja Säästva arengu komisjon*

RAAGI MÄND

Eestis olevat esivanemate poolt loodud pärandit jaotatakse ja defineeritakse mitmeti. Põhiliselt tehakse seda ametkondlikust kuuluvusest lähtuvalt.

I

Neist **pärandkultuuri** all mõeldav kultuuripärand (kiviaiad, paemurrud, lubjapõletusahjud jms) paikneb põhiliselt praegustel metsamaadel (endised põllu- ja karjamaad) ning kujutab endast mitmesuguseid materialiseerunud märke eelmiste põlvkondade elust ja tööst. Eriti rohkearvuliselt on neid välja tulnud viimastel aastakümnetel seoses intensiivistunud lageraiega.

Tegemist on riiklikult mittekaitstavate objektidega, mille säilimine põhineb omanikuhoiul. Nende administreerimisega tegeleb

Keskkonnaministeerium oma Maa-ameti ja RMK kaudu.

Senini on kaardistatud **ca 35 000 objekti**

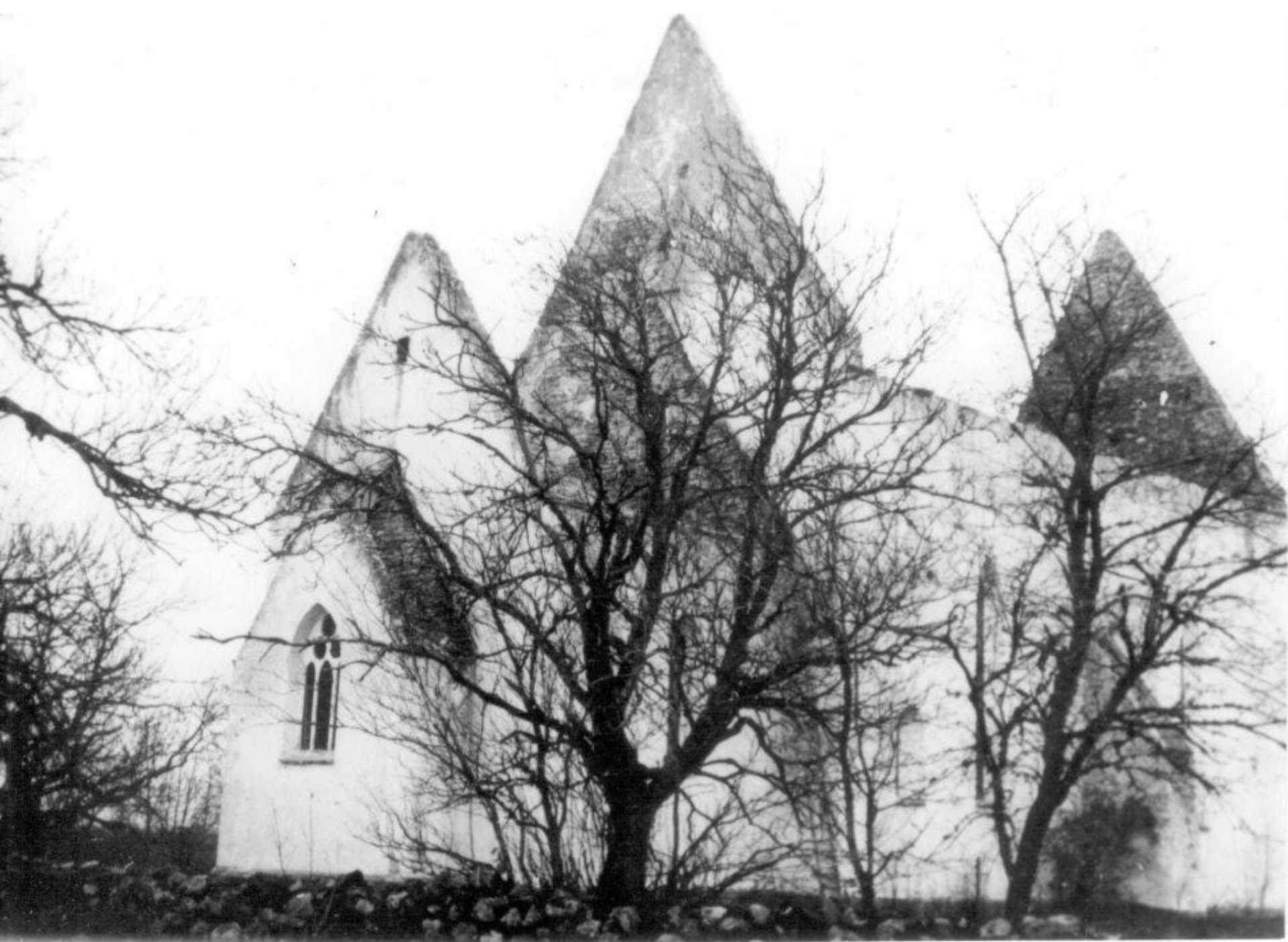

A. Arensburg

ARENSBURG.

II

Juriidiliselt kõige vanemaks pärandi liigiks oleva **kultuuripärandi** administreerimisega tegeleb **Kultuuriministeerium Muinsuskaitseameti** kaudu, millele vastavate halduslepingute kaudu lisanduvad kohalikud omavalitsused linnades. Sinna hulka kuuluvad ehitus-, ajaloo-, arheoloogia-, kunsti-, tööstus –, allveearheoloogiapärandi ja looduslike pühapaikde mälestised (viimastest ei ole siiski kõik kultuurimälestised, vaid osa kuulub rohkem rahavapärimusega seonduvasse või lausa legendide sfääri). Nendele suunatud tegevust reguleerib Muinsuskaitse seadus.

Senini on riiklikus registris **26 578 mälestist**, millele liituvad **ajalooliste linnade kaitsealad** (Tallinn, Tartu, Pärnu, Viljandi, Paide, Rakvere, Haapsalu, Kuressaare, Võru, Valga) ning Lihula alev ja Rebala kaitseala. Nende kaitset reguleerivad Muinsuskaitseseadus, vastava kaitseala põhimäärus ning arengukava. Neist kaks viimast on aga selle ahela kõige nõrgemad lülid. Nii sõltub ühe või teise arendusprojekti realiseerimine eelkõige linnavalitsusest või vallamajast projekti realiseerimiseks vaid loa saamisest. Ning arengukavad on üsna sageli vaid paberil, mis ei haaku reaalse olukorraga ega omavalitsuse eelarvega. Näiteks Tallinna Vanalinna arengukava, mis võeti vastu 2013.a., on nii moraalselt kui finantsiliselt vananenud.

Sageli jäävad reaalsest kaitsmisest kõrvale aga **miljööväärtuslikud alad** või seda kogumit moodustavad üksikobjektid. Just viimased ongi seoses üha suureneva “arendustegevusega” kõige suuremas ohus. On ju taolist olukorda põhjustav ehitustegevus suures osas enam kontsentreerunud olemasoleva ehituskeskonna renoveerimisele, arvestamata nende linnaehituslikku ja arhitektuurset eripära. Samas rõhutati juba 1999.a. Gdanskis toimunud rahvusvahelisel Balti mere maade kultuuriministrite konverentsil kultuuripärandi säilitamise vajadust. Erilist tähelepanu pöördati seal aga ehituskeskkonnale kui osale kultuuripärandist, mis vajab tähelepanu ja kaitset kui taastumatu väärtus.

Ei saaks öelda, et Eestis poleks linna eetilise ja esteetilise küsimustele varasemalt tähelepanu pöördatud. Juba Eesti Vabariigis tegeles nendega Tartu Ülikooli professor Edgar Kant, kelle poolt väljatöötatud põhimõtted olid aluseks ka 1939.a. vallareformile. Oma kõige kuulsamas artiklis, mis ilmus juba 90 aastat tagasi koguteoses “Tartu. Linn kui ümbrus ja organism. Linnageograafiline vaatlus, ühtlasi lisand kultuurmaastiku morfoloogiale” (Tartu, 1927) leidis E. Kant, et “ümbruseteadlase” ülesanne ei piirdu vaid ümbruse vaatlusega, vaid ta peab tulevikku vaadates linnaehitusteadusele kui “ümbruseteadusele” selle lähtekohad kätte näitama.

Ta on kirjutanud kuldse, kuid tänaste linnaplaneerijate ja uusarendajate poolt äraunustatud lause “Kes tänapäeval linnalaiendeid kavandab ja koostab, see ei saa ega tohi ühtegi osa linnakeha külge pookida, enne kui tal ei ole küllaldaselt selge , kuidas see orgaaniliselt mahub olemasolevasse asulasse ja ümbritsevasse maastikku”. Ning viimaste puhul kiputakse üldse ära unustama, et ka see on inimtekkeline . Tegelikult polegi Euroopas enam puhtal kujul loodusmaastikke, mille kujunemisele poleks kaasa aidanud inimetegevus või –tegevusetus. Oli ju see ka üheks põhjuseks, miks 1999.a. Euroopa Nõukogu kultuuripärandi komitees läbivaieldud konventsioon sai oma vastuvõtmise momendiks mõni aasta hiljem nime Euroopa maastikukonventsioon .

III

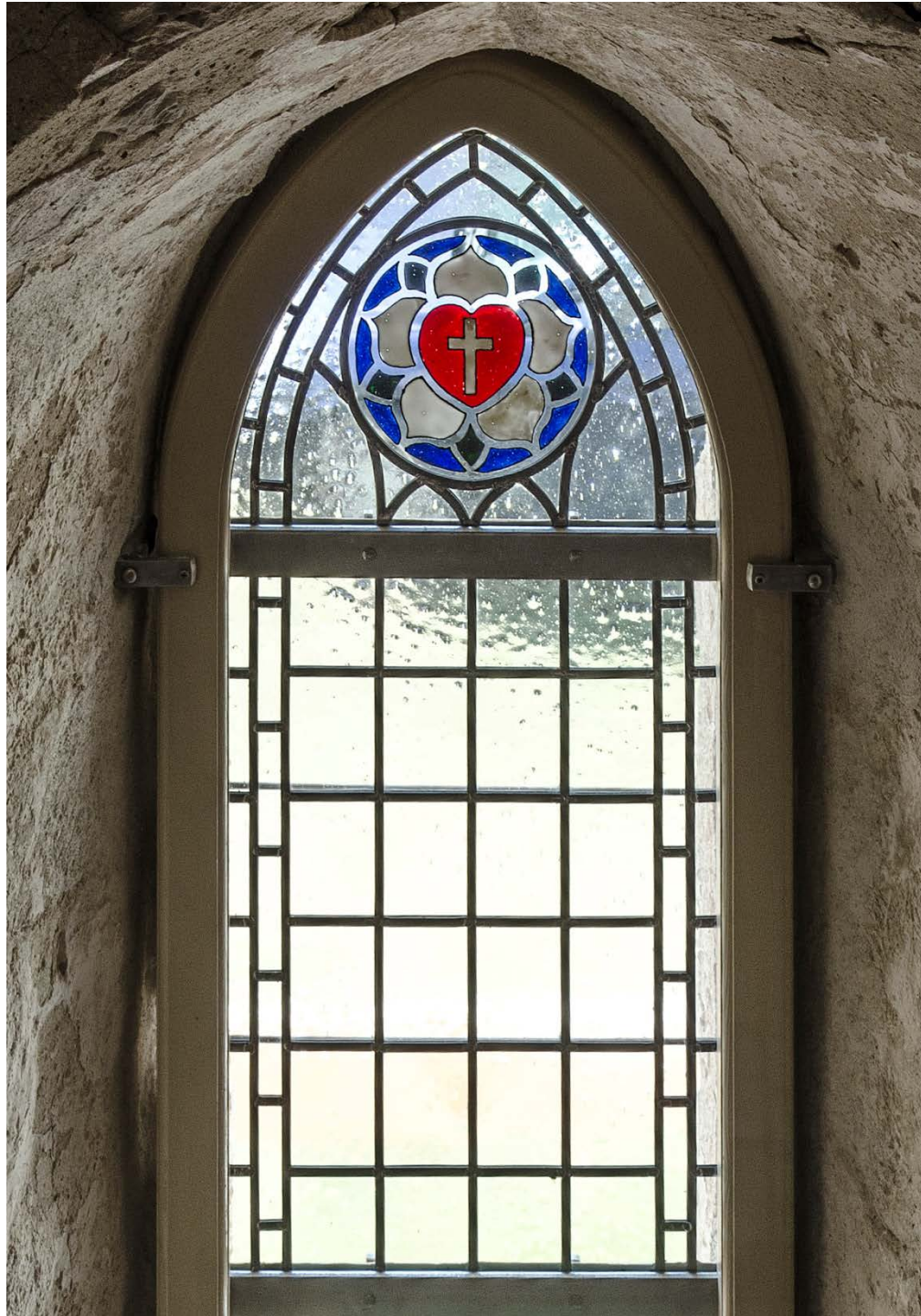
Kõige noorema põlvkonna liigina vaadeldav **pärimuskultuur** on kultuurivaldkond, mille juured on rahvakultuuris ja -loomingus (laulud, tantsud, käsitööoskused jms), mille edasiarendamisega tegeleb kitsamas mõistes põhiliselt **Eesti Rahvuslik Folkloorinõukogu ning Rahvakultuuri Arendus- ja koolituskeskus**. Tegelikult aga osaleb oma igapäevase rahvakultuuri tegevuse kaudu selles kogu rahvas. Panin seda eriti selgelt tähele Muhu saarel, kui folklorist Ingrid Rüütel esitles oma järjekordset, 20.sajandi alguse laule käsitlevat uurimust “Muhumaa laule ja lugusid”. Päril mitmel puhul ütlesid Liiva põhikooli saalis laule kuulanud nooremad inimesed, et nad teavad seda laulu küll, aga mõneti teiste sõnadega. Viimased sõltusid sageli ka sellest, millises külas oli tehtud laulu lindistus.

IV

Peale mitmete UNESCO konventsioonide ratifitseerimist Riigikogus on Eestis kultuuripärandi mõistes olemas ka **rahvusvahelised mälestised** (1997.a.Tallinna vanalinn ja selle kaitsevöönd; 2005.a. Struwe meridiaankaare objektid Simunas, Võiveres ning Tartus, mida kaitseb 1972.a. UNESCO konventsioon), riiklikud kaitsealad ja rahvuspargid, mida osaliselt kaitseb 2011.a. uuendatud MuKS ja looduskaitseseadus ning ajutise (kuni 6 kuuks) kaitse alla võetud objektid (näiteks mitmesugused rahvausundiga või arheoloogiaga seotud paigad). Olgu lisatud, et ka praegu on Eestist UNESCO rahvusvaheliste mälestiste ootenimekirjas Kuressaare linnus, Balti klint ning Laelatu, Kalli-Nedrema, Mäepea, Allika, Tagamõisa, Loode, Koiva ja Halliste puisniidud.

V

Maailma mälu registris on meil koos lätlaste ja leedulastega ka Balti keti dokumentatsioon, mida hoitakse Rahvusarhiivides ja Läti Rahvarinde Muuseumis

VI

Vaimse kultuuripärandi osas on **Rahvusvahelises Vaimse kultuuripärandi nimistus** (2003.a. konventsioon) Laulu- ja tantsupidude traditsioon (koos Läti ja Leeduga), Kihnu kultuuriruum, Seto leelo ning Kagu- Eesti suitsusaun .

VII

Lisaks sellele tegeletakse mitmetes tööühmades **XX sajandi ehituspärandiga , maa- arhitektuuri ja maastikega, muistsete hiiekohtade ning sõjahaudadega.**

Neist kaks esimest on Kultuuriministeeriumi haldusalas, muistsed hiiekohad Haridus- ja teadusministeeriumis (TÜ) ning sõjahauad Kaitseminin. (Sõjahaudade seadus ning vastav tööühm)).

Lisaks on veel mälestisi, mis on küll mitmesugustes riiklikes registrites, kuid nende administreerimise või haldamisega tegeleb kaks - või kolm ministeeriumi või ametkonda. Need on põhiliselt kaitsealused mõisapargid ja kalmistud (loodus- ja muinsuskaitse), ajaloolised pargid linnades (muinsuskaitse ja kohalik omavalitsus), ajaloolised sõjaväekalmistud (Kaitsemin. , muinsuskaitse ja kohalik omavalitsus). Mitmetel puhkudel on riik oma rolli halduslepingutega andnud kohalikule omavalitsusele (5)

Vaatamata sellele küllaltki keerukale, aeganõudvale ja seetõttu ka kallile administreerimisele on aga mälestiste olukord kehv. Ning tegematajätmistes süüdistatakse eelkõige omanikku. Mälestistel reeglina ongi kõigil omanikud (era-, eraõiguslikud, juriidilised, kolmas sektor, munitsipaal- ja riiklik omand).

Nagu selgus Riigikontrolli ja Muinsuskaitseameti enda ühest hiljutisest analüüsist, on üheks kõige halvemaks mälestiste omanikuks riik.

Vabariigi Valitsus näeb kultuurimälestiste kaitse parandamise ja avariiliste mälestiste seisukorra parandamise abinõuna vaid kaitsealuste mälestiste arvu vähendamist, mis võimaldaks vabanevat ressursi kasutada tähtsamate objektide kordategemiseks. On ju tänasel päeval vajaduste (taotlused riigilt toetuse saamiseks) ja võimaluste (riigieelarve) vahe 60-ne kordne.

Kuna aastate jooksul on olukord mitmesuguse pärandi lisandumise tõttu muutunud kaitse osas üha keerukamaks, siis on senise, enamust mitterahuldava olukorra muutmiseks viimane aeg. Taolise vajaduse tunnistamine peaks haakuma ka Kultuuriministeeriumi poolt ettevalmistatud ja Riigikogus 2014.a veebruaris kinnitatud **Kultuuripoliitika 2020** ülesannetega.

Kahjuks on selle muinsuskaitse osas täiesti puudu finantseerimise ja hariduse temaatika. Viimase puudumist (õigemini väljajätmist esialgselt valminust) põhjendas tollane kultuuriminister Rein Lang sellega, et see on teise ministeeriumi (hariduse) pärusmaa, kuhu Kultuuriministeeriumil pole viisakas tungida.

**Ilma pärandita ei ole aga pärijaid,
ega pärijateta pärandit.**

Tänan tähelepanu eest!